



Романі Яг

РОМСЬКА НАРОДНА ГАЗЕТА
МАНУШЕНГЕРО РОМАНО НЕВИПЕ

№10 (39), середа, 23 травня 2001 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

Сто рядків журналіста - в номер!

ХТО З'ІВ МОЇ МАКАРОНИ?!

Нехай вибачить читач за такий неординарний заголовок. Але взяла його зі слів молодшої ромки, що мешкає у селі, яке славилось ще недавно дві Героїні Соцпраці Ганною Ладані та Героїнею Марією Козар, десятками орденосносців. Як писав односельчанин, відомий письменник Юрій Керекеш у художньо-документальних оповідях "Зустріч без прощань" 14 літ тому, у Великих Лучках на Мукачівщині: "Кожний із дев'яти тисяч жителів по-своєму цікавий. У кожного своя доля, свій шлях на Землі, і кожний, як барви веселки, по-своєму яскравий і неповторний і в словах, і в ділах."

Забігаючи наперед скажемо: у всіх будинках, де мешкають гаджо (не ромки) проведено газ. Труби не вистачило тільки для жителів табору по вулиці імені легендарного героя громадянської (згодом виявилось, що фальшивого, але його, вочевидь, не знають у місцевій сільраді) Миколи Щорса.

А ось і котедж, за яким закінчується "газова труба". За ним - перший будинок табору. Того табору, про який мовчить і згадана книга, і "Історія міст і сіл Закарпатської області" - енциклопедія України. До слова, один із її розділів (Мукачівський район) писали "закарпатські вчені"

Ромки у Великих Лучках у наявних інших виданнях теж не було! Не проживали! Не значилися!

Мої співбесідники - Варвара Албок, мати шістьох дітей, вдова, Віра Лакатош (двоє дітей) та Розалія Лакатош. Запитую у жінок, чому не проведено їм газ. Мовчать. Врешті одна розгублено каже: "Не діло у нас грошей, аби прокласти труби. А звідки їх узяти? Ми ж майже всі безробітні. Ходимо по вулицях шукати по селах. У місті по квартирах риемося..."

Жінки дітям не пояснює, що значить з цього спекти паску (розмова відбувалася перед Великоднем - Ю.З.), купити крашанки, сівку?"

Тепла позен 1998-го на вулиці табору споруджено п'ятдесят три будинки. Але чи відає місцева влада цього не бідного села, як живуть там господарям? Невже в районі, коли не селі, області не знайшлися коштів, аби у ромів було те ж у всіх людей? Тепла вода, їжа. Аніке доводиться надто далеко ходити за хмизом, аби зготувати бодай раз на два дні обід?

Ромський табір, а це близько 110 сімей, тобто до 300 чоловік, на межі виживання. З новою повниною 2001-го прийшло їй нове горе. Вода розлилася через край. "По-

страждальців" ніхто не хоче навіть вислухати. Та й далеко не у всіх мешканців табору стійкий дах на хатах.

А що ж у тих родин, де матері самі виховують дітей? Молода ромка запросила на своє обійстя. "Цю малесеньку хатинку звела мені мати. Документи про те, що мають нам побудувати будинок, як іншим постраждалим від повені 1998-го, передала з своїх рук. Досі шукають їх. Наоббивалася пороги... Як живу? З чого? Тяжко живу. Двоє дітей померли маленькими з голоду. Від пережитих бід у мене пропало молоко. А купити в людей не було за що... Старенька вже в мене мати. Подалася в місто продати кошечки, які виппели..."

...Перед тим, як побувати у Великих Лучках, навідалася у с. Домбоки. Там проживає до сотні людей. Тепер багато з них у від'їзді (половина дітей). Заходимо до хати молодшої ромки, яка тримає на руках недавно народжену дитину. Живуть більш ніж бідно. Допомогу на дітей отримували понад рік тому. Та й то макаронами. Частину продали, аби купити бодай сяку-таку одягу, продуктів...

"А я нічого не отримую на дітей уже давно, - стала до розмови інша ромка. - Хтось з'їв мої макарони..." До бесіди прислухався бров табору Михайло Федін. Мовчав. Згодом сказав, що подається за допомогою (просити) в суданську область. Що робити? У нього теж дорбнята. Не помирати їм з голоду..."

Юлія Зейкан

ЕПІГРАФ НОМЕРА

Ти знаєш, що ти - людина?
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя - єдина,
Мука твоя - єдина,
Очі твої - одні.

Василь Симоненко



"Change Drum" №10-9, 1999

Горепад - 2001

"ЖІНОЧИЙ ПОЇЗД" ІЗ КИЄВА

Цими днями на Закарпатті побували лідери жіночих організацій України, які привезли "поїзд" із гуманітарною допомогою постраждалим від повені 2001-го року. Вони зустрілися з представницями жіноцтва Хустського та Винogradського районів, де на зібраннях говорили про необхідність активізувати роботу серед родин, приділяти увагу вихованню дітей та молоді.

У вівторок, 15 травня, у малому актовому залі Закарпатської обласної держадміністрації відбулася зустріч київських гостей з представницями жіночих товариств, об'єднаних Закарпаття. Лідерів жіночих організацій України

представила начальник управління у справах сім'ї і молоді ОДА Оксана Ткаченко.

Своїми думками про участь жіноцтва у державотворчому процесі поділилися голова Національної ради жінок України Ірина Голубева, Алена Пашко, Марія Грицько (Київ), а також ряд представниць від жіночих організацій краю. Для наших читачів скажемо: гуманітарну допомогу розподілено серед дітей найнебезпечніших родин.

Звернено увагу на необхідність допомоги у становленні ромських жіночих організацій Закарпаття.

Вл. інф.

З БОГОМ ВСЕ МОЖНА ЗРОБИТИ!

Репортаж із прощального шкільного дзвоника



На знімку: випускники школи

Здавалося, весь ромський табір у с. Яноші (минулої п'ятниці) святкував разом із вихованцями місцевої школи, які у шкільних формах, найкращих платтячках, із квітами зійшлися на урочисте про-

щання. 38 першокласників навчались протягом року. Це був своєрідний експеримент. І він вдався. З підготовчого класу 20 вихованців одразу підуть у другий клас.

З щирим словом до учнів, їхніх батьків, гостей - головного редактора газети "Берегівський вісник", колишнього випускника школи Ласло Зубанича, пастора Михайла Балка, дякона об'єднаних євангельських церков Йосипа Вірага, всіх присутніх звернувся директор школи Сергій Семйон.

Ці маленькі школярі довели, що вони можуть вчитися. Можуть бути вимогливими до себе, дотримуватися дисципліни. Ми вдячні Церкві Живого Бога за матеріальну і духовну підтримку. Першого вересня знову всіх чекає школа. Потрібно відпочити за канікули, набратися сил.

Із завмиранням серця слухали діти, їхні батьки виступи завува школи Іди Попович, педагогів Єржібет Петрушко та Єви Гнотик.

(Закінчення на 3 стор.)

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ

Нещодавно на запрошення Фонду Карпатського Європеону за програмою "Канадського Бюро Інтернаціональної освіти" у редакції "Романі Яг" побував менеджер програми Антон Березовський.

Гостя редакції цікавила ситуація у ромських громадах області, тому побували у ромських таборах мікрорайону обласного центру "Радванка" та вул. Тельмана. А також відвідали ромський садочок, де діти показали невеличку програму.



На знімку: Ігор Ілько та Антон Березовський

Вл. інф.

ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА •

Австрія

Відомому в Центральній Європі ромському журналу "Romano Centro", що видається в Австрії, виповнилося 10 років! На сьогодні вже вийшло 32 номери цього прекрасного, насиченого проблемною і політичною тематикою, ілюстрованого журналу. Він висвітлює ті теми, які здавалися б, у демократичному європейському суспільстві не мали б мати місця: дискримінації за етнічною ознакою ромів у Німеччині, Австрії, Італії, Франції. Найбільше постраждали ромів з Косово, які піддавались утискам як з боку сербів, так і з боку албанців. Зараз вони "небажані" біженці у країнах Європи.

Колектив журналу "Romano Centro" веде не тільки висвітлювальну і пропагандистську роботу, але й освітню програму, створює нові школи для дітей-біженців, проводить благодійні фестивалі ромського мистецтва, де не тільки широко рекламують відомі ромські музичні ансамблі й оркестри, а й отримують півтуну в життя нові молодіжні естрадні музиканти.

Всесвітній ромський фестиваль

Від 22 по 26 травня в Празі відбудеться черговий Всесвітній ромський фестиваль "Кхаморо 2001". Це свято присвячене ромам усього світу. Під час його проведення будуть заслухані цікаві доповіді та наукові дискусії про ситуацію у різноманітних країнах. Заплановано ряд культурних заходів.

У Н.Новгороді відзначали 500-річчя російських ромів

Департамент по зв'язках з громадськістю, конфесійної та міжрегіональної співпраці адміністрації Нижнього Новгорода розповсюдив прес-реліз, в якому повідомляється, що 30 квітня в ДК ОАО "ГАЗ" відбувся святковий концерт, присвячений 500-річчю російських ромів.

Організатором заходу стала національно-культурна організація "Нижньоневгородське національно-культурне об'єднання ромів". Свято організоване при співпраці адміністрації Нижнього Новгорода.

Святкування, пов'язане з 500-річчям ромів у Росії, проходили у зв'язку з першою згадкою про ромів у російських літописних джерелах, де зазначається, що ромський вождь Василь отримав охорону грамоту від Великого князя Литовського Олександра Казимировича.

На концерт виступили ромські художні колективи, лунали пісні і, звичайно, традиційне ромське привітання "Те явен бахтале!" ("Будьте щасливі!").

"Нижньоневгородське національно-культурне об'єднання ромів" ставить перед собою завдання не тільки зберегти самобутність і культуру російських ромів, але й зміцнення дружби з іншими народами. Керівник об'єднання Дмитро Лебедев назвав боротьбу з наркобізнесом і співпрацю з правоохоронними органами, як найважливішу задачу громадської організації.

"Нижньоневгородське національно-культурне об'єднання ромів" входить до Всеросійської організації "Федеральна національно-культурна автономія російських ромів", яку очолює професор, відомий спеціаліст у області педагогіки, Георгій Деметер, котрий був присутній на святі. В свою чергу, ФНКАРР входить до Міжнародного союзу ромів, створений 30 років тому.

Росію вігвабав Бартабас

У рамках ІV Чеховського фестивалю (III Всесвітня театральна олімпіада) Коломенське відвідав театр "Зінгаро" під керівництвом відомого артиста Бартабаса. Театр "Зінгаро", назва якого в перекладі з класичної мови означає "Циган" (ім'я першого і найулюбленішого коня Бартабаса), був створений в 1984 році. Зараз він облаштувався у гарному дерев'яному приміщенні в одному з передмість Парижа.

Доля Бартабаса (справжнє ім'я - Клеман Марі, псевдонім, якого походить від назви французьких тютюнових кіосків) давно обросла легендами. Згідно із однією з них, він виходець із інтелігентної сім'ї, в юності покинув рідні пенати і примкнув до ромського цирку. Кочове життя якось привело Бартабаса в Авіньон, де його виставу з одним конем та шуром, яка проходила у рамках офф-програми, помітив нинішній директор фестивалю Бернар Д'Арсє. Відтоді сходження режисера-дресировальника до загальнонаціональної слави. Нині він - зірка першої величини, причому не на цирковому, а на театральному небосхилі.

Етнічний світ Прикам'я в об'єктиві відеокамери

На початку цього року дала старт безпрецедентна акція "Етнічний світ Прикам'я в об'єктиві відеокамери", яка провела Фондом Наук у рамках реалізації проекту "Ключі від XXI століття" - переможець конкурсу "Соціальне партнерство Приволзького федерального округу".

Задача акції - представити народи і етнічні групи, які проживають в Прикам'ї, їхні традиції, звичаї, історію візуальними засобами (фільми, відео - і фотоматеріали, предмети побуту і культури, зустрічі з представниками науки і мистецтва, виступи національних колективів, демонстрація страв національної кухні і т.д.). Кожного дня - нова програма, цікаві зустрічі, живе спілкування, унікальна можливість поринути у світ культури ромів.

Заходи проводилися у співпраці з національними організаціями Пермі. В них брали участь ведучі пермські вчені, діячі культури, гості з інших регіонів.

У програмі висвітлювалися також проблеми ромського населення. 11-18 травня проведений другий етап реалізації цього проекту. У санаторії "Ключі" Суксунського району пройшла майстер-школа антропологічного кіно і телебачення для тележурналістів, працівників освіти та культури.

Музеї Почі

"На грані"

Саме Інститут Відкритого Суспільства (OSI) в Нью-Йорку фінансував підготовку до друку "На грані". OSI знаходиться в центрі цілої мережі фондів та програм, які здійснюють рекламу та підтримку розвитку відкритого суспільства шляхом підтримки демократичного устрою, освітніх, правових і соціальних реформ.

Цю книгу, яка стала своєрідним звітом, підготувала Інна Зун (Ina Zoon) - активістка з прав людини в Румунії.

Пані Інна зараз проживає в Мадриді, де працює консультантом OSI і є членом правління директорів Європейського центру захисту прав ромів. Звіт був коректований Мартолом Темплетоном, який у 1999 році закінчив Школу права Єльського університету і є шеф-редактором Єльського правового журналу і студентським директором юридичної клініки захисту прав.

Подяємо витяг із виступу до книги, який написала п. Дебора Хардінг.



Нові демократичні лідери, що прийшли до влади після революції у країнах Центральної та Східної Європи - Болгарії, Македонії, Румунії, Чеської Республіки, не забезпечили конституційних свобод ромському населенню. Нові лідери цих країн не боролись проти соціальної несправед-

ливості. Зараз настала можливість зробити вибір.

З входом до Європейської Співдружності настав час "відкриття дверей" у країнах Центральної та Східної Європи. Але політики у такому випадку мають створити умови для забезпечення прав всіх верств населення.

Румунія, Болгарія і Чеська Республіка є кандидатами на вступ до ЄС. Інші країни такі, як Македонія одного дня будуть запрошені на вступ до Співдружності. Цей звіт висвітлює роботу, яка лягає на ці країни, щоб закон і правові норми відповідали європейським стандартам.

Правозахисні групи, міжнародні донори і західні уряди мають сфокусувати свою увагу над поправами прав ромів у кримінальній судовій системі. Цей звіт - внутрішній портрет ромів і їхнього частково-

го доступу до соціальних служб - з житла, охорони здоров'я, соціального захисту, що лягає на плечі нових лідерів та їхніх партнерських відносин на Заході.

Звіт висвітлює рекомендації, які повинні використовуватися новими демократичними країнами напередодні вступу до Європейської Співдружності.

Інна Зун змальовує становище ромів у 4-х країнах, де їх виключають з суспільних служб, пише про реальність життя ромів, їхню дискримінацію, з якою вони стикаються кожного дня як у політиці, так і у законах. У цих країнах ромів становлять 7% населення. Більшість з них не мають освіти, не працюють. Уряди, проводячи політику "виключення" ромів з життя, що призводить до виникнення малозабезпеченого прошарку, який тягарем лягає і економіці в цей період переходу до нових умов. Протягом наступного десятиліття, якщо політика не зміниться, цей тягар стане ще тяжчим, країни будуть відчувати дефіцит кваліфікованих робітників після виходу з кризи. Найлегший вихід з освітніх проблем для підготовки кваліфікованих робітників є злиття шкіл. Ромські діти повинні навчатися з не ромськими дітьми. Це буде дешевше, ніж утримання 2-х шкільних систем. Роми повинні бути допущені на ринок праці. Національні лідери мають робити крок у боротьбі проти расизму, виключення непорозуміння. Це можуть бути перші кроки, що відкриють шлях для впровадження нового статусу ромів у суспільстві.

Дебора Хардінг - віце президент національної фундації OSI

Розширюється коло читачів "Романі Яг"

З 15 грудня 2000 року редакція започаткувала випуск електронного варіанту газети "Романі Яг", а від січня 2001 року з'явився і англійський переклад найбільш важливих і цікавих матеріалів.

З лютого 2001 року наш сайт вступив до всеросійського рейтингу засобів масової інформації, який фактично є рейтингом on-line видань країн СНД. Цей рейтинг провводить проєкт top1st.ru, який дозволяє аналізувати відкриті Інтернет ресурсів у розрізах географії країн, які нас читають, та багатьох технічних параметрів: часу, браузерів, операційних систем і т.д.

Від часу нашого вступу до top1st.ru минуло 123 дні. На 17 травня 2001 року зареєстровано 266 відвідувань. Ця цифра не є реальною кількістю наших читачів, оскільки лічильник фіксує тільки кількість запитів титульної сторінки нашого сайту. Користувачі Інтернет, які дісталися окремих статей або рубрик за допомогою пошукових серверів і не потрапили до титульної сторінки, не могли бути зафіксовані лічильником. Можна зробити припущення, що реальних відвідувань було набагато більше.

На розсуд читачів по-

даємо таблицю відвідувань нашої веб-сайту в розрізі географії країни.

Кількість відвідувачів з різних країн:	
(виводиться середньодобове значення по статистиці за 123 дні)	
країна	%
Україна	37.0
США	16.8
Німеччина	6.9
Угорщина	5.8
Росія	3.5
Великобританія	3.5
Швейцарія	2.9
Франція	2.9
Литва	1.7
Румунія	1.7
Словаччина	1.7
Канада	1.7
Греція	1.7
Італія	1.7
Австрія	1.2
Нідерланди	1.2
Бразилія	1.2
Чилі	1.2
Філіппіни	0.6
Польща	0.6
Ізраїль	0.6
Іспанія	0.6
Швеція	0.6
Латвія	0.6
Естонія	0.6

Навчання лідерів у Будапешті

Протягом двох днів (22-24 травня) у м. Будапешт проходило семінар лідерів ромських організацій Закарпаття, організований Центром розвитку національних меншин (керівник В.Чепурнов). Розглядалися питання взаємодії ромських організацій з органами місцевої влади, мас-медіа.

Після цієї поїздки в Ужгороді буде проходити "круглий стіл", де учасники поїздки, а їх десять чоловік, обміняються думками про роботу семінару, вестимуть мову, як краще на практиці реалізувати набуті знання та досвід.

М.Горват, учасник семінару

ХРОНІКА • ХРОНІКА

Росія

Нещодавно у російському місті Тольятті завершилося слідство, пов'язане з розкриттям убивства п'ятнадцятирічного рома, труп якого знайшли поблизу гаража школи №8. Винуватцями злочину став учень професійного училища № 78 та учень електротехнічного коледжу. А мотивом злочину виявилися банальні ревнощі.

Чехія

Без тяжких тілесних ушкоджень закінчилася 21 квітня нічна сутичка між ромами та скінами у чеському місті Новий Бор. Громадськість Чехії визнає, що стосунки між ромами та скінами й надалі залишаються проблемою.

RIPPLE розгортає діяльність в Україні



15-го – 16-го травня 2001 року у словацькому місті Пряшів проходив семінар менторів програм RIPPLE, організатором якого виступила лондонська група по захисту прав меншин (Minority Right Group).

Нагадаємо нашим читачам, що учасниками даної програми є ромські організації Албанії, Болгарії, Македонії, Молдови, Румунії, Словаччини та України, яку в проєкті представляє товариство "Романі Яг". Її метою є підготовка молодих ромських лідерів до ро-

боти у недержавному секторі, залучення їх до політики країни. Детальніше про програму RIPPLE ви зможете довідатися, звернувшись до № 7 нашої газети від 4 квітня 2001 року.

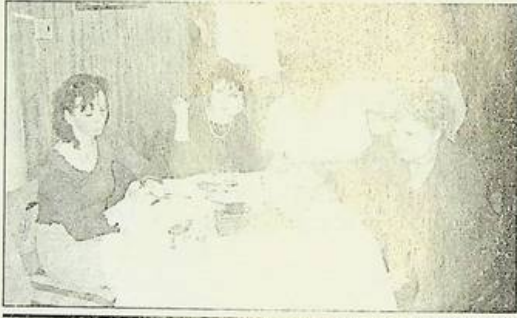
Метою семінару було вдосконалення знань менторів щодо їхньої майбутньої освітньої діяльності у сфері маркетингу, захисту масової інформації, освіти, законів прав людини, обмін досвідом зі своїми словацькими колегами – представниками фонду "Info Roma".

Розглядалися питання, що таке менторінг (наставництво), чому він потрібен і як його здійснювати у процесі підготовки молодих ромів. На семінарі були застосовані різні методи викладання, які присутнім продемонстрував радник по ромських питаннях при MRG Мартін Емерсон.

Під час роботи було оголошено, що ментори разом із учнями матимуть можливість відвідати наприкінці червня Румунію, зустрітися із своїми румунськими, словацькими та македонськими колегами, поглибити свої знання та відпочити.

Наш кор.

На знімку: ментор Мартін Емерсон, який представляє фонд "Info Roma".



Оголошення!

Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство "Романі Яг" надасть допомогу учням на 2-х річних курсах за напрямками:

- Маркетинг громадського сектора
- Освіта
- Мас-медіа
- Захист прав людини

Навчання проходитиме у рамках програми "RIPPLE", розробленої Центром прав ромів. Відбір учасників здійснюватиметься на основі співбесіди.

Обов'язковими умовами участі є:

- Ромська національність,
- Вік від 16 до 35 років,
- Закінчена повна середня освіта.

Після завершення курсу, випускники отримають сертифікати.

Партнерами "Романі Яг" в реалізації даної програми є Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство ромських жінок "Терне чгав по нейво дром" та Закарпатське обласне товариство "Доля".

Коли десять років тому науковцями Карпатського філіалу Міжнародного інституту фінансової і Ужгородського державного університету Л. Маликом, М. Літолицем, О. Передієм та В. Шинкарем була опублікована перша брошура "Цигани Закарпаття: проблеми, шляхи вирішення", а в 1993 році віділом у справах національностей Закарпатської облдержадміністрації та відділом проблем комплексного соціально-економічного розвитку Закарпаття було випущено у світ ґрунтовне соціально-економічне дослідження Г.Ємця та Б. Дяченка "Циганське населення Закарпаття", громадськість не могла не звернути увагу на проблеми життя колоніальних земляків - циган-ромів, які доповнюють багатоетнічну мозаїку нашого краю.

Чим була спричинена поява цих двох наукових досліджень? Адже до того вважалося, що в країні, де "національне питання вирішене повністю і остаточно" проблем ромського населення, як українського, єврейського чи ще якогось "не було (як і сексу)". Тоді в офіційних підсумках всеосяжних переписів, ромі числилися десь серед "інших", тобто офіційна статистика робила вигляд, що вони ніби є і що їх ніби немає. В перші роки незалежності дехто із числа поборників "етнічно чистої нації" взагалі заперечував багатонаціональний склад населення Закарпаття, вважаючи його "видумкою компартійних інтернаціоналістів".

Раптом, як грим серед ясного неба, з'являються одна за одною ці книжки. Науковці, яких закарпатська тема поставила перед собою мету: зробити спробу проаналізувати болісну, на їхній погляд, проблему соціально-економічного становища ромського населення, зокрема дослідити рівень зайнятості, ефективність використання їхніх трудових ресурсів у народному господарстві області, соціальну захищеність, рівень освіти і т.д., звернули увагу державних структур та громадськості на специфічні особливості життєдіяльності ромської спільноти.

Шляхом соціологічних досліджень та іншими методами науковці зафіксували реальний стан речей, коли: проблема житла у ромів була оцінена як катастрофічна, зайнятість у суспільному виробництві як непомітна, культурно-освітній та кваліфікаційний

рівень як неймовірно низький, побут, гігієна, антисанітарія, захворюваність як жахливі. Отже, загальна ситуація у цій сфері була оцінена як критична. "Без її кардинальних змін ніяких шансів на майбутнє немає" - такий був вердикт вчених. Вони запропонували негайно створити тимчасовий колектив дослідників для вироблення комплексної регіональної програми "Циганське населення". Як це часто буває, тривога вчених, у процесі всепоглинаючого в суспільстві

міжнародної правової організації Європейського Центру Прав Ромів. Цей звіт має досить красномовну назву: "Убоге законодавство. Права ромів у Закарпатській області України" (1997 р.). Про поважну історію та непросте сьогодення закарпатських ромів зазначений звіт може дізнатися із нещодавно виданої монографії проф. І.Міговича спільно з автором цих рядків "Закарпатський соціум: етнологічний аспект".

З приязню констатуємо, що тепер ромі мають свій культурний центр, Музей ромської культури, Ужгородський ромський театр, солідну газету "Романі Яг" та культурно-інформаційну листівку "Ром Соц". Газета, до речі, тягне на статус загальноукраїнської. Вони видаються за сприяння Міжнародного фонду "Відродження". Закарпатські ромі нині в рамках програми "Ромі України" з 30 проєктів відстояли 19. Більшість проєктів мають освітнє, культурно-мистецьке чи спортивне спрямування. Це все, так би мовити, верхня частина айсбергу. Нижня - це видимі і непомітні ззовні проблеми, які переживає все суспільство, а ромі тим паче.

Та ось полиця з літературою про закарпатських ромів поповнилася ще одним яскравим і добротним оформленим виданням. Автор книжки - письменник Володимир Фединишин.

Повість присвячена подіям майже сторічної давнини. Вона є в літературі Закарпаття першою спробою не рома осмислити долю і характер ромів нашого краю. Книжка написана на основі легенд і переказів, почуттів автором від ромів-старожилів та поважних жителів табору в древньому Ужгороді. В ній знаходимо маловідомі історичні факти із життя ужгородських ромів, оригінальні фото. Тут роздуми автора не просто як "чистого лігатора", а як науковця-дослідника. Освічені ним ромі в історії і житті показані, як невід'ємний природний атрибут, як етнічна ozdoba полейного розмаїття Центральної і Східної Європи.

У нашому багатонаціональному краї потрібні книжки з такою ж теплою написаним про всі інші спільноти, бо всі вони є квітками нашого етнічного різнобар'я. В цьому бачу запоруку нашої стабільності, регіонального і загальнонаціонального спокою.

М.Макара,
канд. істор. наук, доцент

Квіти етнічного різнобар'я



На знімку: ужгородські музиканти 50-х років

хаосу залишилася голосом волаючою в пустелі.

Що ж відбулося у житті циган-ромів за роки незалежності? Хоча такої задачі автор цих рядків певно собі не ставить, але нагадати можна, що у травні 1990 року утворилося перше ромське національно-культурне товариство "Рома" в Ужгороді, через рік виникло обласне товариство "Романі Яг". Зараз таких товариств вже близько десятка. Вони проводять нелегку роботу по збереженню і розвитку ромської культури, соціального захисту, зміцненню етнічної самосвідомості ромів, сприянню інтеграції ромів в українське суспільство. Тепер закарпатських ромів знають вдома і в Європі завдяки традиційним обласним фестивалям "Циганська ватра", участі в міжнародних фестивалях ромського мистецтва (Угорщина, Польща, Словаччина, Австрія). За допомоги Фонду "Схід-Захід" та Фонду розвитку Карпатського Єврорегиону знято два документальні фільми "Вас запрошує "Романі Яг" (1996 р.) та "Іхній дім - весь світ" (1997 р.)

Чи не найбільше про проблеми ромської спільноти на Закарпатті вітчизняна і зарубіжна громадськість дізнається в книжках, що вийшли в 1998 році під назвою "Романі Яг. Історія, культура, право", написаної на основі Звіту

майстерно танцювати, розказувати вірші, співати пісні. Неперевершено був виконаний "Циганський танець" та й всі інші номери були подані на високому художньому рівні.

- З Богом все можна зробити! - так почав своє звернення до всіх учасників прощального дзвоника пастор Михайло Балко.

Він був присутній, коли починалася дорога в освіту ромських дітей. Потрібно було чимало терпеливості, любові, щоб дати їм міцні знання. Дамантом, що лежало у грядку та поросло на дорозі, образно назвав пастор тих, хто сьогодні захищав навчання. Цей діамант педагогі взяли і очистили. Він зазаскрів небаченими гранями.

- Вірю, що серед 38 дітей є майбутні вчителі, музиканти, художники, співаки, письменники, - сказав Михайло Балко.

На святі було відзначено працю педагогів.

Іосип Віраг вручив яскраві букети квітів Кларі Молнар та іншим батькам, які допомагали школі.

Хочеться вірити, що цей дзвоник надого запам'ятається всім, хто був на цьому святі. Як і святковий обід, який зібрав за столом дітей та їхніх багатих дорослих друзів.

З.Юрашко

На світліні Мирослава Горваста: прощальний дзвоник у школі с.Яноші на Берегівщині.

З БОГОМ ВСЕ МОЖНА ЗРОБИТИ!

Репортаж із прощального шкільного дзвоника

(Закінчення. Початок на 1 стор.)

А надворі стояв погожий день, яскраво світило сонце. Значну частину подвір'я зайняли батьки, діти з ромського табору, які з заздристю поглядали на своїх щасливих ровесників. Вони не вмщалися у просторому класі.

Директор школи вручає Похвальну грамоту одному з кращих учнів - Іожефу Молнару. У відповідь - оплески.

Завучала музика. Це почався концерт. Його підготували випускники цього своєрідного підготовчого класу, аби батьки, добрі друзі школи побачили, що вони вміють



23 травня 2001 року "Романі Яг"

Коли роми прибували на околицю нашого села Шарівки, що на Харківщині, для нас, дітей, це була надзвичайна подія. З острахом поглядали на засмаглих жінок у довгих спідницях, котрі з'являлися на подвір'ях з маленькими дітьми на руках, торбами за плечима і картками в руках. А позаду за ними гноталися ще по двос-трос таких же засмаглих дитинчат, що блискали своїми чорними оченятами. Ромки впевнено підступали до моєї матері чи сусідки, пропонуючи поворожити: "Розкажи тобі всю правду. Що буде, що буде і чим серце заспокоїться..."

Під час війни восени 1941 року, тікаючи від німців, на Схід у кибитках їхали ромки. Якось надвечір стали табором на узліссі. Розбили намети, розклали вогнища. А вранці страшна звістка облетіла село: вночі налетіли німецькі літаки і вщент розбили табір. Гплерівці були жорстокими до всіх народів, але спершу в себе масово винищували та кидали в концтабори євреїв, Свідків Єгови і ромів. Велика кількість людей із окупованих країн, у тому числі й ромки, працювали на каторжних роботах у фашистській Німеччині.

Звідки ж з'явилися ці загадкові ромки? Жили вони у багатолюдній Індії, там, де у велику рчку Ганг впадає притока Ци Оневиди, від рчк і пішла назва "цигани". Потім остання буква відпала. У свиту давнину розбрелися вони майже по всьому світу. Дійшли аж до Єгипту. Це ніби їх послано було вводи проповідувати, що Бог є. Кажуть, що він їх створив не для роботи, а для того, аби вони співали задуховених пісень, темпераментно танцювали, ерзуозно грали на гітарах та скрипках і нас з вами веселили.

А близько п'ятдесят років тому із Словаччини у романизованих кибитках на Устерки (околиця Рахова) приїхували три сім'ї Рошташів, Ковачів і перед урочистим Тишора сплелися перепочити, коней напоїти. Після перепочиття, можливо, і помандрували б далі, але трапилося нещастя. Відпадок втілювалася тут їхня улюбленка - восьмилітня дівчинка Анжеліка. Поховали її на березі Тиси, саме там, де рчка зароджується від злиття Чорної та Білої Тиси. І вже не могли піти звідси, залишити могилку...

Побудували дві хати і стали ооклю жити. Народжувалися свої діти,



Велика сім'я Рошташів

прикочували нові ромки з Румунії, Чехословаччини, і таборян ставало більше. Через гоод гуцулка з Луга підкинула у табір свою донечку. Виростили її. Вийшла замж за рома і разом з чоловіком поповнили Устерки одинадцятьма дітьми. І такі випадки траплялися...

Дід Ганни Юрївни Рошташ, з якого розмовляю, Юрій Андрійович Ризмевш, прибув на Устерки з Румунії. Його хата перша, як їхати в Розтоки. Ромки були ковалями (звідси правилище - Ковач), рубали ліщину та виготовляли кошки (звідси - Кошаркар). Згаданим ремеслом займалися щими сім'ями. Ті, що пізніше прибули, виготовляли з жерсті труби для грубок, дзвоникки для овець, корів і кошкки, і труби, і дзвоникки продавали мешканцям Рахова та навколишніх сіл. У об'єктах тримали свиней, курей. Не обходились і без собак. Вони давні супутники козових кибиток. На жаль, коней нема. У кого з ромів не здригнеться, не защемиль серце при згадці про коня і мандри? Але в проськ місцевості земля виділялася так мало, що їх просто нечим було утримувати. Та не були б вони ромки, аби час від часу не подорожували. Щими сім'ями і поодинокі їдуть вони автобусами, поїздами, власними автомобілями. Іх можна зустріти у Львові, Харкові, Києві, Москві.

Згадкаю є те, що устерські ромки не носять рясних (фодрошин)

спідниць і не ворожать на картах. Хоча Люба Кошаркар, котра проживає у селищі Великий Бичків, займається ворожінням. А в давні часи мабуся Ганни Юрївни і молоді жінки Марія Ковач та Марія Ризмевш, ворожили і на картах, і на Псалтіри. Батько Ганни Юрївни - Юрій Васильович Ковач - не закінчив жодного класу. Але мав природний розум і успішно керував табором. Аби відстояти інтереси таборян, він неодноразово приходив у Рахівський райком партії. І щось йому таки вдавалося зробити. Десь у 1947 році Микола Миколайович Берзела у початковій школі у Розтоках уже навчав дітей грамоти, у тому числі й ромської народності. Потім побудував семирічку і став її директором. З його ініціативи та Юрія Васильовича Ковача у 1952 році на Устерках стала працювати початкова школа, вчителює Ганна Василіна Кошарка. Вона прагне, аби підростаюче покоління знало і про пам'ятні дати в історії ромів, і гімн, і було свідоме того, що півмільйона ромів стали жертвами Холокосту.

Полюбляють у таборі різні розваги. Хлопці захоплюються підйманням гир, футболем. Коли грає на баяні Василь Рошташ, або на скрипці Янош Роман, завжди збирається гурт послухати улюблені мелодії, а то й потанцювати. Згадують, як добре грала на цимбалах Марія Рошташ.

У Рахові доо пам'ятають культуродоми ромів на індійськ кінофільми. А такі стрічки про ромів, як "Жорстокий романс", "Повернення Буду-

гаду, яка працювала у рембудконтотрі, зводила і райкомівську будівлю. Деякі жінки працювали у колгоспі "Верховина". Сам перший секретар Рахівського райкому КПУ Михайло Шпатарюк вручав Ю.В. Ковачу орден Ленна за сумлінну роботу і керівництво ромами.

У колгоспі "Верховина" неодноразово нагороджували ромів грамотами. Серед них і подружжя Рошташів - Василь Миколайович та Ганна Юрївна. У вільний від роботи час багато уваги приділяють родині, адже у них десятеро дітей (7 хлопців і 3 дівчинки), 25 онуків і одна правнучка - Ганночка. Як найцініщу реліквію зберігає Ганна Юрївна орден "Мати-геронія" і красиве блакитне посвідчення на цей орден, підписане у лютому 1991 року Михайлом Горбачовим.

Новообранні на зборах голова ромів Василь Юрїович Ковач у співпраці з миськрадою Рахова займається питаннями зайнятості, культури і освіти. Від ЗАТ Рахівського лесокомбінату на Устерках закуплено двоповерховий будинок. Після ремонту планується відкрити ромський культурний центр, де буде середня школа, бібліотека, клуб, фззал, ідальня. На відкриття центру гадують запросити вдомих у краї представників ромських товариств. А поки що тут діє початкова школа, де вчителює Ганна Василіна Кошарка. Вона прагне, аби підростаюче покоління знало і про пам'ятні дати в історії ромів, і гімн, і було свідоме того, що півмільйона ромів стали жертвами Холокосту.

Полюбляють у таборі різні розваги. Хлопці захоплюються підйманням гир, футболем. Коли грає на баяні Василь Рошташ, або на скрипці Янош Роман, завжди збирається гурт послухати улюблені мелодії, а то й потанцювати. Згадують, як добре грала на цимбалах Марія Рошташ.

У Рахові доо пам'ятають культуродоми ромів на індійськ кінофільми. А такі стрічки про ромів, як "Жорстокий романс", "Повернення Буду-

лая", "Табір іде в небо", "Есенія" вони передивлялися багато разів.

Чоловіки, збираючись разом, згадують епізоди нелегкої служби в армії. Служили рядовими В.Ф. Рошташ, М.Д. Рошташ (з Рахова), В.Ю. Рошташ, В.М. Рошташ, М.Ю. Рошташ, Я.М. Рошташ (з Розтоки), а В.М. Гридзюк (теж з Розтоки) присвоєно звання старшого лейтенанта. В.М. Розташу і Ю.Ю. Ковачу довелось навіть у 1968 році в Чехословаччині бути учасниками бойових дій.

І сьогодні хлопці служили б в армії, але освіти їм бракує. В армію без середньої освіти тепер не беруть.

Тутешні ромки належать до православної конфесії. У неділю та святкові дні відвідують православну церкву. Винчають молодят, хрестять дітей. Особливо готуються до Великодня. З нетерпінням чекають цього свята діти.

Живучи серед інших народів, ромки зберегли чимало своїх звичаїв, традицій, обрядів і мову. Старші спілкуються і румунською, угорською, російською. Усі знають українську мову. Цікавляться новинками. За можливість випикують "Зоря Рахівщини", читають "Романі Яг". Цікавим гаджо розповідають про знаменитих ромів - Федора Антраша - лікаря-пульманолога, Івана Ром-Лебедев - письменника, актора та музиканта, який у тридцяти роках брав участь в організації першого ідиномства у світ ромського театру "Ромен", Бориса Мунтяну - кандидата медичних наук, хірурга, Міха Козимиренко - поета.

У Закарпатті проживають 76 націй і народностей. За переписом 1989 року тут мешкають й 12 тисяч жителів ромської народності. (Сьогодні число ромів сягає цифри 50 тисяч). Вони спілкуються між собою. У табір на Устерках навідується ромки із сіл району, області, а то й із сусідніх країн. Таборяни відповодують взаємністю. Відбуваються знайомства, зав'язується дружба, виникає кохання, а там і весілля.

Весілля - для рахівчан подія

Ми також люди,
І в нас любов,
Хоч шкіра темна,
Та світла кров.

(Із популярної пісні)

У слові любов - розманіт почуттів. Але найбільш хвилево воно, мабуть, молодих, та ще й тоді, коли земля пробуджується після зимового сну і повітря наповнюється духмяним ароматом квітів.

Покохали одне одного Марія Рус і Юрій Рошташ. Вона з вул. Горького (Рахів), а він із Розтоки. Після Великодня й весілля. Легковий автомобіль зупиняється біля ресторану, і вже по вул. Миру весільна процесія прямує до православної церкви.

Попереду з різноколоворим стрічковим прапором прагнучо вують Ігор Рошташ, Дмитро Рус, Іван Рошташ та інші. Вони високо підкидують його і на льоту ловлять. За ними йдуть молодята, а потім музиканти. Цього разу із Солотвина. На скрипці віртуозно грає Іван Чонка, на баяні - Василь Баран, на барабани вбиває Василь Бичу, а Михайло Баран - співає. Хоча підспівують й інші. За музи-

кантами - у красивих модних сукнях та костюмах рідні, знайомі - майже всі таборяни. Поки в церкві молоді винчаються, ті, котрі їх супроводжують, зупиняються на площі ім. Борканоюка, пригосаються, танцюють, веселяться. Після винчання з музикою, танцями і піснями прямують до ресторану.

Перед рестораном, згідно з традицією, група хлопців шикується по двоє. Передні високо тримають калач. Мж рядами проходять молодята, а інші хлопці, рухаючись, підстрибують, аби головою його розбити. На цей раз "розбив" Юрій Рознічук. Після цього ним пригосаються і свої, і всіх присутніх. Тим часом біля дверей ресторану вже гурт людей. Це весільні старости Дмитро Ковач і Юрій Рус вимагають викуп. І тільки після того, як викуп шампанським та горілкою отримано, заходять у ресторан, де і розпочинається справжнє ромське весілля. Згадка про нього залишається на все життя у кольорових фотографіях, які оперативно робить Микола Нйякало.

За весільною процесією з цікавістю спостерігають і рахівчани, і туристи. Для Рахова - це подія.

Ще зовсім недавно подібно відбувалася і гуцульська весільна процесія. Троїсті музики, яскравий одяг, красиві молодята - все це приємно вражало. Тепер проскочать по центру на легковиках, посигналять, аби почули. І все. А жаль, що забули давню традицію.

У сусідніх країнах одружуються у 25-30 років, коли молоді можуть повністю забезпечити себе матеріально. У ромів навпаки. Дівчата виходять замж навіть у 12-13 років, хлопці женяться у 14-15 років. Спершу вони живуть на утриманні батьків і деякою мірою циганської громади. А потім і самі починають заробляти.

Роми у постійних пошуках заробітку. Був час, коли Ганна Юрївна Рошташ, деякі інші придбали патенти на виготовлення із цукру лакмивих цукерок. Все це робилося у чистих приміщеннях. Над чистими печами стояли у блих халатах, зачлували майстри солодошів.

Ще недавно у Ганни Рошташ, Любі Ковач туристи із різних країн розкуповували цукерки. У наш час частина ромів легше за інших увійшла в ринкову систему,



Винчання у православної церкві

займається малим бізнесом. Юлія Ковач на базарі поблизу полікліники успішно торгує у власному барі "Венера". Ганна Рошташ має ларьок неподалік заправки на Устерках. І все ж чимало жителів табору займається традиційним виготовленням кошкків. Особливо майстерністю володіють Василь Рошташ, Флорі Ковач, Василь Рознічук.

Нині на території Розтоцької сільради є 78 дворогоподарств, де проживають 437 громадян ромської народності. У 32-х дворогоподарств Рахова - 270 громадян. Зростають і проблеми. Стає тіснуватю. Тому переселяють-

ся деякі родини. Так, на вулиці Горького поселилася сім'я М.Ю. Ковача, а на вулиці Борканоюка - його доньки, по Б.Хмельницького - родина Василя Ковача. Сім'ї Черні та Рус здавна мешкають на вул. Київській. Чимало сімей проживають у селах і селищах Рахівщини. Миська, селища та сільські ради по можливості допомагають багатодітним, а також тим ромам, котрі потерпіли під час весняної повені цього року.

Сторінку підготував
Олексій Калькув,
працівник редакції газети
"Зоря Рахівщини"

Сьогодні в її сінях опинилися не лише роми. Правда, перші віддані упримують пріоритет. Стосовно других - гаджко (не ромів) то ті намагаються опиратися, виходять з нікетом (ще неспімо!) під мері, резиденції губернатора...

Без сумніву, шлях до Європи далекий. А жебрацтво - близько. Бо ж не треба знати бодяй азів законодавства, економіки, соціально-го захисту населення, говорять про незахисність, відсутність справжньої державної підтримки ромського населення, а в області проживають, за нашими даними, близько 50 тисяч ромів.

Річ у тім, що населення, котре своєю час прийняло ромів, опинилося із розпадом Союзу теж на межі висихання. Усі ті будинки, які навіть вистояли під час повені 1998-го року, зведені рамами на кошті, заробленими в різних краях Росії. Туди табором вони відїжджали на весну, літо, осінь на будівництво тваринницьких прилежень, оселі (виготовляли самі, виконували інші роботи). певну частину зароблених коштів відкладали "на завтра". Як вижити рому сьогодні?

1. Подайте Христа ради...

Кажуть, від тюрми та від тюрби не заркайся.

У першу (тюрму) можна потрапити не за мільйон, а грейдар. Від другої (торби) ніхто із нас у економічно-політично розбурханий час не застрахований.

Щоранку, йдучи на роботу, я зустрічаю на вулиці обласного центру худеньку літню жінку. Пригадую, торк у грудні, вона неспімо простягла руку. "Подайте Христа ради". Мої руки затремтіли, коли шукала в гаманці копійки. Відтак через день знову зустріла її. Вона не стоїть на одному місці, а рухається, аби не замерзнути. Старечими ногами, у латанних-перелатаних чобітках, проступує вулицею.

Спливало всього кілька тижнів, і я, мимохідь, почула історю, від якої захеміло серце.

У черговий раз (уже привітавшись!) виїняла з кишені уже вясняного плаща заздалегідь наготовлені три гривні. Благо, отримала з іноземного видання, яке має свій осідок у Києві, гонорар. Побачивши аж "три рублі", незнайомка замачала руками: "Деточка! Я стільки не возьму!".

Історія цієї прохачки, я боюся слова "жебрачка", бо яке воно жорстоке! - проста, як білий день. Донька після закінчення технікуму отримала направлення у наше місто. Тут невдовзі одружилася. Про стареньку матір згадала, коли підходила черга на квартиру. Їм

невеличкого будиночка в передмісті. Та вже коли з квитком у руках сяд на поїзд ("празький", що їхав через закарпатську станцію), наспіли рекетири. Сам опинився під колесами потяга, а його валзи - на дві одні з них були так важко зароблені крони, - зникли разом із молодими бандитами.

Лиха звістка наразі спаралізувала Жанну. В хаті, яку продуває вітер, а в дощ тримають усі відерки та тазики на стільцях, бо протикає дах, трьох і двох рочків. З Червоного Христа чи благодійного фонду не знає точно вкотре приносимої сляку-такую допомогу, а відтак і зовсім перестали навідуватися, опісля того, як наша Незнайомка (з етичних міркувань не на-

до Жанни (а в лікарню не брали - то місяця нема, то грошей) раділи. "Васильово, а може, у нашу торговлю підете?". "Та я ж неучена, я..." - відкиувалася.

"На кой фиг вам образование... С ним ніхто і нікуди не приме". - сердилися.

Дали початковий капітал - двадцять п'ять гривень. За нього, себто капітал, придбала кілька пачок цигарок, італійські жуйки. Спершу бізнес шов непогано, бо зуміла віддати позичене, а на залишок - п'ятнадцять гривень - придбала товар. Можливо, й склалася б успішна її вулична торгівля, коли б не...

Краєм вуха чула, що за місце, де можна на лавці посидіти, необхідно платити. Досі вважала, що не

близьку каструлі, середущій сидіти біля мамки, а відтак підігріти кашу на обід, а найменшому - пересипати з грузовика пісок у нову машину.

Відчула, що хтось торкнув за плече.

- Мать, плати за место...
- Дак я еще, милко, ничего не продала, сыночки...

Забрали товар. А коли надумала не видавати кількох гривень, що встигла наторгувати, найжачилися: "Мамка, ты в нас волков не буди!".

Жанна, вислухавши розповідь, мовила:

- Рекетири. Не треба було вам туди йти без товарок (себто знайомих), котрі у добрих стосунках із вимагачами - рекетирами, та й не лише з ними...

А вдома біда - відбрали від старшенької курточку, коли увечері поверталася із хлібної крамниці.

Кларку, улюблену доньку Жанни, відрахували із дитсадочка.

- Заплатить за тебе мамка - то приймемо.

- Не може бути, щоб так просто взяли й відрахували, бідкалася "краснодарська бабуся". Я завтра піду до завідувачки. Не вже в неї нема серця? А у вищих начальників. Достукаюся до найвідповідальнішого, за якого голосувала сама ще й інших у таборі просила...

Боже мій! Невдовзі, як один із великих чинів, котрий зайняв у мерії чималий кабінет, я з не менш важливими проблемами навідалася як журналістка, до цього пана. І що ж? Він сипав обіцянками, мов горохом. Твердив, коли за двадцять днів повернеться із санаторію, їх розв'язати.

Й досі розв'язує.

У місті про нього вже ходять анекдоти. Відомо, що коли вже "ходять" - то це означає скорий кінець кар'єри.

...А бабуся з далекої Росії, яку використали донька і зять, і котру має за свою другу матір (перша померла, коли мала два роки) Жанна та її діти, ось уже який тиждень оббиває високі пороги, аби прийняв високий чин...

Юлія Зейкан

(Продовження теми у наступному номері)

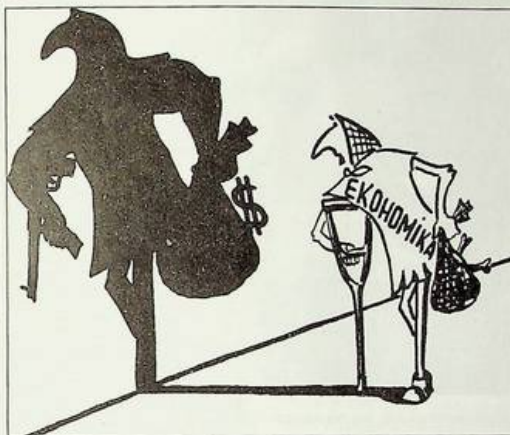
Як вижити рому?

Анатомія жебрацтва

із чоловіком та малолітнім сином належало отримати двокімнатну. Куми, з якими дружили сім'ями, порадили викликати матір із Краснодарського краю. Мовляв, продасть свою хату, бо чоловік нещодавно помер, та й приде з гримши доживати вік коло своїх рідних. Окрім Ляльки (так ніжно звала одиначку - доньку Ларису) - ниде й нікого.

Бабуся приїхала незабаром. На нечичні гроші куплено модну стінку, спальню, меблі для дитячої кімнати (там був і її кучочок - розкладайка!). Молоді придбали ще й автівку. Вона невдовзі стала яблуком розбрату. Зять, отримавши підвищення, дістав офіс із телефоном і секретаркою. Отож, як кажуть, пішло-поїхало: нема куди повертатися. На щастя, у тому ж шпиталі (так колишня вдова фронтовика називала лікарню) познайомилася з молодією ромкою, котра лікувалася у травматології. Вона сердечню, упродовж кількох місяців, опікувалася старенькою.

Якось, а я вже ставала інколи до бесіди з Незнайомкою, розговорилися. Розповіла, що чоловік Жанни - тіє ромки, у якої мешкає, - виїжджав на роботу в Чехію. За рік зібрав суму, якої достатньо на придбання



зв'язатимемо прівіше) відмовилася поселитися у м. Віноградів, де "вибили" з труднощами місце в доми для старших людей.

Ні, не одразу "краснодарська бабуся", як сама пожартувала, кинулася в обійми дровенної професії.

2. Панель... для бабусь

Ромки, котрі вчорами, у вільні від тяжкої праці дні, навідувалися

може міська лавиця в сквері, на площі перед універмагом "Україна", іншому місці, чи на т.з. "П'яному базарі" щось коштувати - то чийсь фантазія...

У п'ятницю то було. З цигарками, жуйками пішла з дому, забезпечивши тил: нагодувала Жанну, дітей, кожному з малих дала заняття - найстаршенькому вимити підлогу в хаті, начистити до

Жіночі проблеми

Доля ніколи не була милостивою до жінок у колишньому СРСР, жінка ким тільки не була: жінка-шалхавчик, що працювала під спекотним сонцем та у морози, жінка-пракиториска, навіть, жінка-космонавт. Рівноправність між жінкою і чоловіком розумілася, в першу чергу, як набуття чисто чоловічих спеціальностей, а не допомога по господарству, розподіл обов'язків у вихованні дітей. Чому багато наших жінок і по сьогодні знає тільки через бачення по телевізору, що це таке мікрохвильова піч, що таке посудомийна машина, пральні машинки, що самі по черговості складають білизну за кольорами, перуть, підкрешмалюють її, асигують, додають ароматизатори.

Рівноправність обов'язків у нас декларувалася, але жінка повинна була народжувати дітей (ізо з її прямих природних призначень, тобто бути матюю, готувати їжу), на всю велику сім'ю бути кухаркою, економікою, працюю, губернатиною, коханкою чоловіка. Але, крім усіх цих обов'язків, - брати участь у суспільному виробництві.

Доля ромських жінок була з гіршою. Освіту батьки їм дати не намагалися. Для чого? У 12-13 років їх видавали заміж. І дівчатка з дитинства переходили у жіноцтво, минаючи дівочество.

А скільки жінка-ромка че добування їжі сім'ї, то на її долю випало найбільше турбот. Материнство, турботи бо дітей, чоловіка.

Доля Верони

Вероні зараз 33 роки. Вік такий, коли людина найкраще може себе розкрити. Вже є досвід, набуті роками, а ще здоров'я, аби піднімати дітей. А дитей Верона привела на світ дев'ятеро. Перший хлопчик Йосип, якому виповнилося б 15 літ, на якого покладались великі надії, на помч у см'ї, - помер в обласній лікарні. Три місяці хворів. Зробили операцію. Лікарі вилисували дорогі ліки, які необхідно було купити.

Одна ампула ін'єкційних ліків коштувала 10-20 гривень, а на день треба було вколоти хворому 5-6 таких ін'єкцій. Звідки кошти взяти? Дома ще менші дітки. Коли Йосип помер - на колінах просила у людей грошей на поховання. Влада видала труну, куди покласти тіло, а дали вирішуйте самі свої проблеми.

Досвід медичної допомоги

Коли Йосип народився - поминав чоловік. Була вагітна. Ще

лікар-педіатр порадила віддати дитину на три роки до Свалявського будинку дитини. Це була перша моя дитина, котру я віддала. Мабуть, у таборі так зробили ще одна або дві жінки.

Коли Єсеня ще була у лікарні в Ужгороді - відвідувала її, а коли відвезли до Сваляви, то не їздила до неї, через нестачу грошей, а тут ще Йосип хворів. Не до того було. А п'ять місяців тому народився хлопчик. Йосипом назвали на честь сина, котрий помер. Але з тим теж проблеми: вухка хворів. Поплали у лікарню. Скоро буде два місяці, як там лежить.

Безвихідь

Як бачите, сім'я велика. Шестеро дітей живуть з нами. Скоро оди, а ми всі ще не їли. Ось підуть діти пошукать порожні пляшки, здамо, купимо хліба. Іноді їдемо всі разом шукати металобрухт, здаємо, теж допомога у см'ї.

Який бюджет см'ї? Трохи більше ста гривень. Інколи буває до двісті.

Медичні проблеми

Чому стільки народжуємо? А скільки Бог дає, стільки і народжуємо. Чому не звертаємося за допомогою? А що лікарі порадять? Перший досвід абортів був дуже гіркий. Як і ставлення лікарів, так і наслідки. Хотіла після п'ятої дити-



ни поставити ще раз спіраль, та лікар сказав, що вона коштує 100 гривень. Де їх взяти? Чула, що можна якось планувати сімю, та на про це ніхто не говорить. Серед нас дуже мало грамотних, аби порадити, допомогти. Добре було б, якщо медичний заклад знаходився поблизу табору. Не гадайте, що ромські жінки брудні, як дехто вважає. Ми вміємо слухувати за собою. Але допомога у плануванні сім'ї нам дуже потрібна.

P.S.

За даними аптеки "Матері і дитини", яка знаходиться на вул. Другетів, контрацептивні засоби коштують: спіраль "КоплерТ" - 19 грн. 42 коп., "Мультилюд" - 54 грн., вагінальні таблетки від 10 грн. 45 коп., до 19 грн. 73 коп.

На "Раданці" у таборі побувала Є.Бойко

Журналістське розслідування

Перед тим, як розповісти вам, дорогі читачі, про конфлікт, який трапився у ромському таборі с. Худльово у травні цього року, повернемося до подій дворічної давності. Ось що писала тоді газета "Романі Яг" (від 12 серпня 1999 р.)

"У травні 1999 року група жителів села Ситаловаці, повертаючись додому після храмового свята у с. Худльово, підпалили хату, що знаходилася на самому краю табору. Полум'я було настільки великим, що приїжджала навіть пожежна машина.

Ті, хто підпалювали, погрозували ромам і викрикували прокльони, щоб роми йшли геть з села. Напередодні підпалив жителів села було відстріляно всіх лівів у таборі."

Минув час. І здавалося б ця неприємна історія вже забулася...

Після тривожного дзвінка

У редакцію зателефонувала ромка, яка була очевидцем бійки між групою місцевих юнаків та кількома молодими ромами. Із дзвінка у редакцію дізналися, що потерпілі перебувають у Середнянській дільничній лікарні.

Розмовляючи з працівником цього медичного закладу, дізналися до палати № 12, де мали лежати хворі. Та з'ясувалося, потерпілі, отримавши першу медичну допомогу, із бажань, що їм можуть помститися, пішли з лікарні.

У журналі є такі записи:
"№ 1035 22.20- 23.15, 6.05.2001 р. Олах Анатолій Євгенович, 21 рік, с. Худльово. Різана рана обличчя. Лвої руки."

№ 1036 22.30-23.15 Косору Роман Михайлович, 18 років, Худльово. Струс мозку. Численні ушкодження спини."

Першу допомогу надав лікар Геннадівна Нефедова, лікар "Швидкої допомоги".

Опорний пункт правопорядку смт Середнє Червоної лінії Юрій Йосипович Семен вийшов теж вихити на місце події.

Ось що почули в таборі:
Розповідає Б.Г. (прізвисько певних міркувань не називаємо, зображення в редакції).

"Шостою травня двоє хлопців хульовали по селі. Побачивши, що назустріч їм ром, зупинили його і попросили грошей. Іх у ромі не було. Відомо двоє "веселих" хульовців повернулися з групою "підтримки". У таборі почалася бійка.

Вислухали ми і кількох очевидців. Хтось бачив, як заходили у ромські судні хати, витягували прямо з ліжка молодого рома і бігли. Хотіли штовхнути в колодязь.

Ситуацію на місці з'ясували за гаданим лейтенант Ю.І. Семен, а також представник правозахисної організації "Романі Яг" адвокат В.П. Дідичин.

Потерпілих знайшли через годину в с. Руські Комарівці. У Анастасія Олаха дійсно була забинтована ліва рука, а на лівому боці обличчя виднілася різана рана.

Щодо Романа Косору, то у нього наявні ознаки струсу мозку: як знімався, постійно нудить, часто блює. Деякі деталі роз'яснила та молода ромка, котра телефонувала в редакцію й їй теж дісталось, як і її дворічній дитині.

Обидва потерпілих підтвердили: болять чергового нападу худльовських парубків. Тому й вирішили перебути якийсь час у родичів.

Результати судово-медичної експертизи підтвердили наявність струсу мозку та тілесних ушкоджень колотими, різаними ранами та ранами, нанесеними тупими предметами.

Та заглянемо до обійстя панства Немець. Директор середньої школи Мар'яна Павлина не здибувалася нашому приходу, хоч і був вихідний день. У кожного своя робота. Вона морально не відповідала за тих ромів, котрі повинні

Кров ромська - не водиця...



бути захищені, але переживав, щоб знову в ромів не закінчує навчання в школі. З 20-ти учнів загинуло відразу двоє-трьох. Мамки відкладають на заробіток гроші, дітей з собою.

Важливе призначення у нас складала роль бачки з директором школи. Ця картина наразі була зламана появою чоловіка, який знав чужі мови перед нами.

Папір би не витримав того бруду, що був вилийний і на наші голови, і на голови ромів. Як розмовляє цей педагог з своїми вихованцями, доводиться тільки гадати. За всю журналістську практику, а нам доводилося бесідувати з сотнями людей різного характеру, віку, подібного хамського ставлення до гостей не зустрічали. А педагог є чоловіком директора школи, військруком.

У Худльові це друга сутинка на етнічному ґрунті, та це не цікавило педагога. Він переживав за свої три гектари землі, які розташовані поруч із ромським табором, пригрозив потруїти коней, які ступлять на його "територію", мовляв, усе село "сильнейше" налаштує проти ромів.

Ось вам і вихователь? У таборі ж з'ясували, що у ромів дійсно є одне маленьке лоша, а шість коней, колишні радгоспні, які тепер перейшли до іншого колективного власника. Роми їх лише дотримують.

Неприємне відчуття цього дня ще довго переслідувало нас.

Нові стрихи до історії

Нашу увагу привернула вівіска Будинку народної творчості. Тим більше захотілося зайти сюди, в цей острівок культури в Худльові, бо в селі, чи не на кожному кроці як не кафе, то бар. Ми нахували їх шість, а кажуть, є і більше. І дійсно, в цьому Будинку займається хореографічна група з Середнянської школи мистецтва.

Справа, яку розслідували, збіглася з Днем Перемоги. Тому багатьох причетних до неї також було знайти.

Вулиця Миру, 67 - будинок хлопця, якого ніби побили роми. Зазначимо, що у селі історія обросла багатьма чутками, і хотілося пересвідчитися, де правда, а де вигадки. Юрія Марка, на жаль, не було дома: сестра пояснила, що пішов на перев'язку в смт Середнє.

Подобиць сутинки не знає. Юрій працює на одній з фірм у Дравцях. Дітей у родині шестеро. Звичайна трудова сім'я.

"Україна гарантує громадянам республіки, незалежно від їх національного походження, рівні політичні, соціальні, економічні і культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самостійності і самовираження."
Стаття 1 Закону "Про національні меншини в Україні"

Від п.Манцуліча ми дізналися, що військрук школи Олександр Степанович Немець займається одночасно і педагогічною справою, і фермерством. До нього теж звертався, щоб приструнив ромів, аби не ступала ні їхня нога, ні коней на його наділ.
- Я не можу бути сторожем у

були жорстоко побити роми Косору Роман Михайлович, його брат Косору Василь Михайлович, дружина Адам Наталія Йосипівна та Олах Анатолій Євгенович.

Серед нападників потерпілі називають Короля Юлія, Дюся, Колю, Ромку, Міклу та інших осіб, прізвиська та імена яких не знають, але можуть впізнати. Всі вони є мешканцями села Худльово Ужгородського району.

У результаті численних побиттів, роми отримали різної ступені тілесні ушкодження. Стан двох побитих ромів був настільки тяжким, що їм терміново була необхідна медична допомога, яку їм надала в Середнянській дільничній лікарні лікар "Швидкої допомоги" Нефедова Діана Геннадівна.

Звертаємо увагу на той факт, що коли дружини побитих ромів звернулися до дільничного міліціонера Івана Михайловича Марка, то він був у нетверезому стані і у грубій формі відповів, що він сьогодні вихідний, тому нехай всіх ромів у таборі поपालять та повбивають, йому до цього ніякої справи нема.

Слід зазначити, що це не перші подібні випадки дискримінації ромів у цьому селі. У 1999 році місцеві жителі села Худльово підпалили ромські хати. При цьому запевняли, що так буде доти доки ромів не виженуть з села.

Просимо начальника Ужгородського РВ УМВС України в Закарпатській області порушити кримінальну справу проти місцевих жителів с. Худльово, які причетні до розпалювання національної та расової ворожечі, розбійного нападу та нанесення тілесних ушкоджень ромам Худльовського табору.

Крім цього, просимо вжити дієвих заходів щодо майора міліції Івана Михайловича Марка, який проявив злочинну бездіяльність і не перешкодив з огляду на свої службові повноваження, проявам етнічного геноциду стосовно ромів.

...Кров ромська - не водиця. Як і всяка інша. Її проливати не годиться.

Ю.Камська, Є.Навроцька
Ужгородський район

Буквально напроти хати Юрія Марка біля автівки бесідували кілька юнаків. Подумали, можливо, вони бачили десь свого товариша. Не помилилися. Один із юнаків якраз відвозив потерплого Ю. Марка для надання допо-

моги у смт Середнє до дільничної лікарні.
- Я Коля Микович, відвозив разом з Романом Синичком потерплого. Спочатку іздили у Середнянську дільничну лікарню, а потім і у обласну.

У нашій машині свідком розмови був побитий ром. Він підтвердив активну участь у бійці саме цього хлопця, тим самим викришив комедію, яку так майстерно розіграв перед нами Синичко Роман. Назвався ншим прізвиськом, взагалі відмежувався від цієї сторі, хоча був її найактивнішим учасником.

Голова погодився з тим, що десь двадцять. Мало того, бійка відбу-



валася на території ромського табору.

Прощаючись з нами, М.М. Манцуліч зауважив, що правду мав його батько, коли казав: "Не бійся ніколи з ромами у таборі. Матимеш біду."

Дуже слушна порада. На жаль, нове покоління худльовчан не прислухається до неї.

Крапки у цій історії ще далеко не розставлені. Газета повернеться до неї.

Коментар юриста, адвоката В.П. Дідичина:

6 травня 2001 року близько 16 години за київським часом у Худльовському ромському таборі місцевими хлопцями віком до 30 років, чисельністю до 15 чоловік,

І в сільраді, і в таборі - неспокойно

Людмила Іванівна Малинич небаїдуха до конфлікту між сільськими хлопцями і ромами. Вона - депутат сільської ради саме від ромів. Її схвилювала і майже дворічна травнева подія із підпалом хати у таборі.

У Худльові, на даний час, і ста ромів проживає менше половини. Це ті, які ще залишилися приписаними. Вибули без виписки з села - 40 осіб, дітей - 44 особи, 28 - виписалися. Звичайно, погорільцям пані Малинич могла допомогти хба тим, що входила в їхнє становище, при першому проханні намагалася виписати довідки тощо.

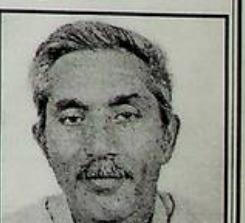
Михайло Михайлович Манцуліч - голова села - вів себе дещо спокійніше, ніж секретар Звісно, жінка все бере близько до серця. Він добре пам'ятає і спалену хату, і відстріл ромських собак, і багату чого іншого.

Тривалою вийшла у нас розмова. За 11 років праці головою сільради можна дійсно знати всіх 1600 мешканців Худльова не тільки з розповіді, а й особисто.

Наші співчуття



На 66 році пішла з життя Ірина Лачко дружина відомого музиканта-скрипаля м.Ужгород Євгена Лачка. Всі ромські музиканти області висловлюють глибокі співчуття Євгену Євгеновичу Лачку (Кукку) - нашому шановному другу, товаришу і розділяють разом з ним велике горе з приводу смерті матері.



Минулої суботи передчасно помер ужгородець Михайло Тимрак (1947 р.ч.), залишивши в глибокому сумі дружину Ілану Дані, рідних та знайомих. Спокійно, наш дорогий Михайле!

Товариство "Романі Яг".

Сердечний вогонь і світло думки

Збірка Міха Козимиренко "Романо кхам"

Кожен поет, маємо на увазі справжній, володар дум свого народу. І робить він кроки, зв'язуючись за його історичним досвідом, культурою. Чи не про це ось такі рядки, як:

Земле циганська!
Щоб дала ти щастя і сили,
Бога молю я.
Земле циганська!
Предків пісні

Слухом чутливим ловлю я.
Хочеться продовжувати цитувати рядки Міха Козимиренко з вірша "Земля циганська", що увійшов до нової збірки "Циганське сонце", яка недавно побачила світ у Києві (Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України). Вони прекрасні тою красою, якою передається виболодне, вистраждане. Поет, як знаємо із публікацій у "Літературній Україні" у перекладах та супроводі Степана Келара, книги "Тепло душ" зацікавив самобутністю, лише цьому автору притаманним стилем. І тепер у цій книзі Степан Келар виявився тим другом і митцем, котрий смисло пішов назустріч талановитому поету, написавши змістовну передмову "Муза циганська його надихає".

Без неї (Музи), можливо, так не виокремилася б особистість сина цигана і українського селянки, котрий змалечку зазнав горя - йому було чотири роки, коли фашисти розстріляли 37 осіб з родини Козимиренко.

З Чернігова після війни батьки Міха переїхали до м. Коростень на Житомирщині. З цим містом пов'язано чимало сторінок життя викладача музичної школи, який м'ягко поклавши на музику твори сучасних українських поетів, авторів пісень на власні твори.

Поет іде від життя, ним рухає нерв його народу, який на своє-



му шляху зустрівся і зустрічається із правдою і кривдою, добром і злом. Вслухайтесь у ось ці рядки із вірша "Мій народ" і почуєте звук душі сина:

Гордий мій роде,
Талановитий,
Скільки ти лиха
І горя зазнав!
Босий, голодний,
Таврований, битий,
Гідності й віри в добро
Не втрачав.

Поруч із новаторськими віршами, які мають фольклорну основу, у Міха Козимиренко бачимо й традиційні. До слова, новаторство (і теми, і стиль, і форма) не зводиться до формальних пошуків. Поет ніби весь час перебуває у духовній напрузі, вихолплюючи з неї несподівані образи, інтонації.

Автор передмови та спеціального редагування тексту циганською мовою Степан Келар дуже влучно підмітив: "Поет не прагне дивувати чи то шешелешувати екстравагантними фразами та словесними викрутасами. Він дво-

рить у руслі класичного віршування, якому притаманні ясне слово і гармонія, бо, як музикант, він досмітено знає, що лише гармонія і ясне слово здатні духовно звеличувати людину, наповнити її душу чуттям людяності і добра, проминням благородного світла." Як живесться - мається ромам у новому тисячолітті не передає у двох словах. Серце поета сповнюється тривогами, коли "довгі та холодні вєчори течуть", запам'ятовуються рядки з вірша "Довгі та холодні", які співзвучні з природою. Вона теж переживає, як і поет:

Оповиті снігом
І шляхи і ліс.
Лиш би ромам хліба
Новий рік приніс.

Міха Козимиренко свідомий того, що мусить повсякчасно бути з своїм народом у цьому складному й суперечливому світі, підтримувати його своїм художнім словом. Він публікує враження за художньою силою одкровення (на подібне здатні хба що великі таланти) зі скромним заголовком "Що маю я". Як його попередники, відомі циганські поети Лекса Мануш, Микола Саткевич, інші, свідомий того, що необхідно продовжувати вивчати історію і культуру ромам, які живуть в Україні, інших державах, мфди і перекази про них, їхню тернисту далеку дорогу, розсіяння по світах.

Роки біжать, як добрі коні.
Себе шукать - вже білі скроні...
Вловити особливості стилю, форми і змісту не кожен із перекладачів може, тим більше, коли їх на пальцях однієї руки можна полічити.

Теж треба бути непересичним талантом, аби це здійснити. Нам видається, що про це збірку варто окремо поговорити ще в такому ракурсі - переклади віршів Степаном Келаром.

Та повернемося до книги Міха

Козимиренко "Циганське сонце". Автор настільки відкритий у своєму бажанні донести потаємне до читачів, що відверто запитує:

Чим завинили ми? -
Хочу я знати.
Неначе прокляття
Несем свій тягар.
Приречені, кажуть,
Ми вічно блукати,
Але ж є у нас
Власного духу вітвар.

Спинімося на мить на останніх рядочках. Яка глибинна суть у них! Як національний поет Міха Козимиренко дивиться на світ, у якому живе, його філософська концепція: людина - головне. А вже довкола неї крутяться усе. Поет це той, що взяв у руки вічне перо, аби відобразити ним доколишність. Чи цей інструмент (перо!) вірно служить рукам? Адже необхідно, аби поезія увірвали в себе, як у фокусі історичного дзеркала, прочитане, осмислене, панане?

Що в житті зробив для ромам?
Подавав їм руку вчасно,
Чи співав пісні відомі,
Чи на путь виводив ясну? -
Запитує поет у вірші "Чому серце моє плаче?"

Поетична дорога автора збірки почалася у зрпмоу віці, коли за плечима - великий життєвий досвід. Добре це чи погано? Очевидно, добре. Свідченням - вірш "Циганська кістка", у якому є строфи: Своїх батьків не відцурови! І не ховаю - чий я є. І падав я, і підймався, Але завжди казав своє.

Міха Козимиренко належить до середнього покоління поетів і виділяється у ньому своєю оригінальністю, багатогранним талантом. Найперше - це музикант, якому підвласні чимало інструментів, а з тим - можемо вестися мову про його поетичне перо.

Що дає наснагу автору? Його

вірші потрібні. А знає про це як педагог (закінчив музичний факультет Ніжинського педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя). Це він поклав на музику чимало творів українських сучасних поетів, автор пісень на власні поезії.

Інтоную Міха Козимиренко не сплутаєш. У ній і ніжність ("Розбудило мене сонечко", "Освідчення"), і сум, що є такі роми-браття, котрі "Мови рідної не знають, жак - як нею розмовляють".

Тонкі почуття, і далеко не прості, вловлюються у поезіях "Вже моя побліла чуприна" та "Як трава в діброві". Пораз натрапляємо у віршах на картини реальні, але обрвані. Силою таланту поет дає можливість читачеві подумати, загострює його увагу. Велику роль відіграють художні засоби, підібрані з високим естетичним смаком. Ліричний герой поета - з циганського роду. І хоч він, як і сам автор, знає, що у світі не існує циганської держави, та сумує за мфічною правдивістю з її романтикою - вогнищами, кінями і т.д.

Де дух, що іде від пращів, де сліви вогнюв?

Хто донесе ці скарби до молодих циган?

Хто серцем розумітиме всі тайни степові

І мову зберігатиме, як роду талісман?

Окремі розмови заслужують перекладацький доробок. Поет переклав з української на циганську мову твори Сидора Воробкевича, Степана Руданського, Івана Франка, а також сучасних авторів Олександра Дмитренка, Степана Келара, Миколи Луквіва, Олеся Луція та інших. Перекладав гімн "Ще не вмерла Україна" познайомив читачів з творами гагаузьких авторів Миколи Бабогла і Віталія Бошкова, інших поетів.

Міха Козимиренко проходить свій шлях у Храм мистецтва. Його сердечний вогонь і світло думки народили "Циганське сонце", яке усмихаючись край неба, будитиме зі сну, нагадуючи:

"Какана, бутя з'єраса!" (До роботи братись треба!)

Юлія Зейкан

Музика світу в Ізраїлі

Нещодавно у столиці Ізраїлю відбувся фестиваль музики світу "Слухасмо світ", який традиційно проходить у новому Тель-Авівському центрі сценічних мистецтв (ТАЦСМ).

Брав у ньому участь й ромський оркестр Горана Бреговича "Весілля - похорон".

Що, власне, означає термін "музика світу" (world music)? Важко знайти однозначне визначення цього терміну. Дубі Ленц - відомий ізраїльський радіожурналіст, палкий прихильник "музики світу", художній керівник й один з ініціаторів фестивалю "Слухасмо світ" - також не дає певної відповіді на дане питання, а лише вказує, що "це - музика не мого народу". Так, для ізраїльтян португальські романси "фадо", безумовно, "музика світу", в той час, як у клейзмерській музиці вони не знаходять нічого екзотичного, - для португальців все зовсім навпаки. Та мова, власне, про інше.

Ромський оркестр Горана Бреговича

Композитор і виконавець Горан Брегович - постать, що називається, "культова". Брегович народився у 1950 році в Сараєво. Його музична кар'єра почалася в 1966-му, коли він грав на бас-гітарі в місцевій рок-групі, згодом була робота в інших, набагато відоміших в Югославії ансамблях. Своєю славою Бреговичу принесла музика до фільмів його знаменитого співвітчизника Еміра Кустурічи

"Час циган", "Сни про Арізону", "Підпілля" й інші.

Останнім часом музична кар'єра Бреговича прийняла неочікуваний поворот. У інтерв'ю, яке композитор дає по телефону зі своєї студії в Белграді, він розповідає про свої погляди на "музику світу" й на свій ромський оркестр "Весілля - похорон".

Як це часто трапляється, розмова з неординарною особистістю, нехай навіть по телефону, приносить чимале задоволення. Горан



Брегович говорить не поспішаючи, обдумуючи кожну свою відповідь. Та дивно було чути із вуст людини, яка пише сьогодні таку легку й, здавалося б, музику, яка ні до чого не зобов'язує, слово "робота", яке знову і знову повторювалось.

Чим незвичайна музика Балкан, і в чому секрет її популярності?

Не будемо перебільшувати популярність балканської музики, бо з музикою "великих" культур, - скажімо, англо-американською - її не зрівняти. Особливість балканської музики полягає в тому, що це - музика прикордоння. Протягом п'яти віків на Балканах склалося історично унікальні умови: тут проходив кордон між католиками, православними й му-

сульманами. Звичайно, весь цей час між ними були сутички, але їхні культурні традиції змішувались, хоча, звичайно, це не входило в їхні плани. Як наслідок - музикальний матеріал - вкрай еkleктичний.

Ця еkleктичність і притягує слухачів?

Важко сказати. У всякому разі, звучить ця музика інакше, ніж яка-небудь інша. Особисто на мене суттєво вплинула військова музика, бо це - єдина серйозна музикальна традиція в нашому регіоні. Консерваторії на Балканах не було, тому самим простим способом створити військовий оркестр було купити труби ромам. Від того часу у нас й з'явилися ромські оркестри мідних духових. І, звичайно, вони стали грати на весіллях та похоронах. Ось так виникла традиція весільно-похоронних оркестрів у всьому регіоні між Будапештом та Стамбулом.

Чи дуже відрізняється музика весіль та похорон?

У тій мірі, в якій відрізняється один від одного ці два приводи для зустрічі - один радісний, інший - жалібний, сумний. У той же час на похоронах грають й те, що людина покійний при житті, тому часом можна почути, як ці ансамблі й тут й там грають одну й ту ж музику. Це своєрідне замкнуте коло, де зустрічаються сміх і сльози.

У якій мірі музика, яку грає

ваш оркестр, близька до тієї, що звучить по селах?

Я - композитор, і 80% того, що виконується на концертах, написано мною. Інша річ, що звучить інакше, ніж те, що у складає раніше. Один раз у житті я уже зробив потужну музичну кар'єру - кар'єру рок-музиканта. І тепер, коли кар'єра мене зовсім не цікавить, я пишу таку музику, яка мені подобається. Вона може бути інфантильною, може бути дуже складною. Те, що я роблю, можна назвати спробою балканського композитора писати музику так, аби не було скучно ні самому, ні іншим.

Максим Рейдер

Щира вдячність!

Нашу смію спіткало лихо - захворів син Богдан Михайлович Богдан, якому всього 26 років. Терміново знадобилися ліки, оперативне втручання лікаря.

На нашу бідку відгукнулося товариство "Ром Соц", яке допомогло придбати необхідні медичні препарати, а операцію зробив Келемен Ігор Ярославович - обласний торакальний хірург, кандидат медичних наук, доцент.

Якби не поміч цих шляхетних людей, наш син би загинув. Низький їм уклін за їхню людяність, а Ігорю Ярославовичу також і за професіоналізм.

Родина Богдан



Románi Yag

A Roma Nép Újsága
Manusengero Romano Nyevice

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg



A Rákóczi család.

Visken 600 roma él

Visk Kárpátalja egyik legnagyobb faluja. Régen városi státusza is volt. A településre jellemző a szívéllyesség és a vendégszeretet. Visken laknak magyarok, ukránok és romák is. A romák a Sevesenke utcában élnek 130 házban, körülbelül 600-an. Régebben magyaroknak és ukránoknak jegyezték be magukat, ma pedig az ukrán állam polgárai. Visken a romák minket jól fogadtak. Betértem a 63 éves Rákóczi Mihályhoz. Ez a név nagyon is elgondolkodtató. Megtudtam, hogy II. Rákóczi Ferenc birtokán lettek az ősei, s ezért kapták ezt a nevet. Rákóczi Mihály házat az 98-as árvíz alaposan megrongálta. A rendbehozására kapott 1300 téglát és deszkát. Nem kapott cementet, sem meszet és homokot se. Többször fordult a minisztériumhoz, ahonnan papírokat kapott, hogy a megyei adminisztráció segítsen rendbe tenni a házat.

– Nincs igazság a földön – mondja panaszosan a házigazda. Itt a házam, nézze meg minden oldalról leválik a vakolat. Irja a szegény ember a kérvényeket a minisztériumhoz, de hiába. Abban az időben ott voltak a fiai, is Mihály és András. Mihálynak a házat tönkítette az ár. Épp ezért 33 házat húztak fel és benne Mihály házat. Szép kis házak. Téglából készültek. A polgármester Tokár Pével, amikor megmutattam neki azt az iratot, amely tartalmazta a minisztérium javaslatát, azt felelte:

– Most már az adminisztráció nem tud tenni semmit, mert az új árvízkarosultakot kell menteni. Igen ma sok a károsult, de nem kell elfelejteni az 98-as katasztrófát sem. Rákóczi Mihály a minimális nyugdíjat kapja, vagyis 58 hrvnyát. Ezelőtt öt éve kapott a háza mellett 10 ár földet és azt megműveli. A fiának Mihálynak van egy lova épp akkor szántotta a földjét. Humanitárius segílyt csak 98-ban kaptak. Fiai, mint a viskiek többsége, köművesek, de ma már nem találnak munkát. A szomszédos faluba járnak szántani, krumplit vetni, kapálni.

A telep szép helyen terül el. Körútjaim során még nem jártam ilyen szép helyen. A házak előtt szőlőlugas van, majorság is megtalálható mindenütt. Csak főhősünk háza áll szerényen.

P.B.

Romák a nagy világban

Tanácskozás a cigányság jövőjéről

A romákat leginkább igazató társadalmi kérdésekkel, e kisebbség gazdasági, szociális és kulturális helyzetének áttekintésével foglalkozó tanácskozást tartottak Szolnokon az Országos Cigány Önkormányzat és a Lungo Drom Országos Cigány Érdekvédelmi és Polgári Szövetség szervezésében.

Munkabéért pereltek a karcagi romák

Munkabért köteles fizetni a karcagi önkormányzat azoknak a helyi romáknak, akiket korábban önkéntes munkára kötelezett az átmeneti szociális segíly fejében.

Roma fórum Szombathelyen

A Szombathelyi Cigány Kisebbségi Önkormányzat nem

Isten segítségével mindent meg lehet csinálni. Utolsó csengő Jánosiban.

Jánosiban ebben az évben 38 fiatal érettségizett. Ez egy különleges osztály. A 38 gyerek jól tanult. Most pedig megérdemelten ünnepelnek.

Szép szavakkal szólt a ünnepség a résztvevőkhöz Szemjon Szergej, a Jánosi Középsiskola igazgatója. Zulánics László, a Beregi Hírlap főszerkesztője, Balko Mihájlohoz. Az egyesületi evangelista egyház pásztorához és ugyanezen a vallás diákönúrához Virág József ott volt az ünnepségen.

– Ezek a gyerekek azt tették, ami várható volt tőlük. Szorgalmasan tanultak. Köszönetet mondok az evangélikus vallás képviselőinek, akik anyagi támogatást nyújtottak a gyerekeknek – mondta az igazgató.

Popovics Ida, a Jánosi Iskola igazgatóhelyettese, azt szeretné, hogy ezek a gyerekek 10 év múlva ismét középsiskola udvarán hallgassák az utolsó csengőt. Nagy köszönetet mondott a szülőknek.

Az igazgató dicsőre oklevelet adott át Molnár József tanulóknak, a példamutató teljesítményért.

Összeszorult szívvel hallgatták a gyereket, a pedagógusokat. Petruskó Erzsébetet és Nádik Évát.

Nádik Éve ezeket a szavakat mondta: – ma kettős ünnepet tartunk bucsúztatjuk az érettségizőket, és köszöntjük, azokat akik befejezték az első osztályt. A hivatalos ünnepséget műsoros program követte.



A gyerekek mesterien táncoltak, szépen mondták a verseket és énekeltek. Különösen tetszet egy nemzeti roma tánc, amelyet Amit Viktor adott elő. Az egész fellépést tapssal köszönték meg.

– Isten segítségével mindent meg lehet tenni – mondta Balkó Mihály.

Ő ott volt a kezdetkor is támogatta az osztályt. – Azt hiszem, hogy a 38 gyerek közül a jövőben lesznek tanárok, zenészek, és írók stb.

Az ünnepet Virág József zárta. Virágot adott át a tanároknak. Az egybegyűlteket üdítővel süteménnyel vendégelték.

N. B.

Asszonyorsok

Nemré Ungváron a Telman utcában jártunk. Itt betértünk egy házba, ahol Badzsó Vera él.

13 éves korában ment férjhez. Kilenc gyermek édesanyja. A legidősebb fiú József volt, aki egy éve rákos megbetegedésben meghalt.

Három hónapig volt a kórházban. Nagyon drága volt a kezelés. Egy ampulla gyógyszer 15 hrvnyába került. Honnan is vegyen elő ez a roma asszony ennyi pénzt? A fiút megműtötték, de sajnos nem maradt életben. Elveszteni az első gyereket, aki 15 éves volt, nagy tragédia. Ez a fiú segítségére lett volna a családnak.

De el kellett, hogy menjen. Ez a gyerek első férjétől volt. Másodszor is férjhez ment.

Második férje Tirpák József, nagybereznai. Sokáig volt börtönben, aminek a következtében Herszonban



A Telmana utca lakói

elvette a férj tüdejét. A többi gyerek tőle van. Vera mindössze 33 éves. Nagyon nehéz a sorsuk.

– Fémhulladék gyűjtésével foglalkozunk – mondja Vera. Május hetedikén délben voltak hozzájuk, de még kenyérré sem volt pénztük. Nincs munkalehetőség számukra.

– Összegyűjtünk egy kis fémhulladékot és leadjuk. A megkeresett pénzből veszünk élelmet. Ez egyik lányomat, aki két és fél éves, a szülővagy gyermekothonba adtam be. Ott lesz három évig. Amióta megszületett folyton betegeskedik. Azt mondta a körzeti orvos, hogy adjam be a gyermekothonba. A másik lányom kórházban van súlyos körülmények között. Sajnos humanitárius segílyt, (élelmet nem kaptunk).

Ilyen a sorsuk a romáknak. Korán férjhez mennek, hamar megöregednek és korán halnak meg.

A harmadik gyerek után elment az orvoshoz és kérte, hogy orvosi beavatkozással tegyék terméketlené.

Két nap múlva hazament. Elment két veder vizért. A nagy tehertől ki kellett venie a spirált. Vera a sok szüléstől teljesen megöregedett. Legalább a férjének lenne munkája, de mivel beteg, nem dolgozhat. Hogyan éljen meg egy ilyen nyolc tagú család?

A gyerekekre kap több mint száz hrvnyát, de mire elég ez a pénz...

Hórvát Bertalan

A pécskői remete

A salgótarjáni Pécskő-dombi cigánytelepen élő Balázs Jánost, illetve feleségét ma az egész világon ismerik és nagyra becsülik, képeiért vagyoniakat fizetnek. Ő szinte teljesen megközelíthetetlen volt, remeteként élt egy olyan közegben, ahol a közösségi élet, az együttléte természetes. Csoda, hogy engedte magát felfedezni, képeit fotózni, magáról mesélni. Végül már önéletrajzot és verset is írt.

Balázs János (1905-1977)

„Szüleim 1905 novemberében 7-én Alsókubinban... Apám harmincyolc éves korában hirtelen elhunyt, és így az anyám velem meg még három testvéremmel visszaköltözött szülővárosába, Salgótarjáiba... Nagy keserűséggemre beírtak iskolába. Súlyos tehernek éreztem az iskolába való járást. Nehezen két osztályt kijártam, amikor kitört az első világháború. Ebben az időben ment végbe részemre egy lényeges változás, mert a velem egykorú iskolatársak-gyermekek: érve a Pécskő utcai gyerekeket, nem fogadtak be maguk közé játszópajtásnak. En felénk jellemű, minden virtuskodástól visszahúzódó jelentéktelen gyermek voltam... Tehát elkülönültem, magamra maradtam és nem esett rosszul. Inkább valami megnyugvást jelentett részemre egy másforma életmód: az öreg emberekkel való megbarátkozás. Azok az emberek, akik testi fogyatékosságuknál fogva avagy előregedésük révén katonának már nem kellett: ezekhez szegődtem...

Gyermekkoromban: tíz éven már felül, olyan sajátos szeszélyeim voltak, hogy amerre jártam (mindig egyedül), a széjjeldobált újságapokat mind összeszedtem és örömmel vittem haza: úgy csináltam, hogy észre senki sem vette. Feszült kíváncsisággal, megismerem a kultúrát az értéktelen papírhalmaz között, hogy a fűtől, amikor olvashattam, hogy lelkészedtem, mindig megfogtam a lapokat, ábrákat, akármilyenek voltak azok. Minden nyomtatott írást elolvastam, minden képet. Anyám és nagyszüneliek nem néztek jó szemmel eszelekvéseimet. Éppen a fejemhez csapnak a különböző szidalmakat, mi lesz veled, gyermek? Ez így nem lehet, mert a veled egykorú gyermekek mindannyian: nevesítésre mennek, dolgoznak, pénzt keresnek családjuknak. Te mit csinálsz? Az erődöt, a hegyeket járod, itthon mit csinálsz...

Nagyon megcsodáltak, később harmincnyolc éves koromban lezúrtam a falakat, és az egész telepen fűtet és fűtőtűztem a tűzbe, amikor megláttam a fűtet, az erődöt: fény este jöttem haza... Tíz évvel később, ahogy senki sem látta elviselni a varahólyagomat, a fűtet... nőtem, agglégénynek maradtam!

Üres, elhagyott remeteség ez, de milyen megmondhatatlanul fontos!

Egyedülkél az olyan embereknek, aki gyermekkorától fogva mindig szétlátott a világban, és megtanulta belőle mindazt az életbeni tételeket, amelyek a tudományak semmilyen iskolájában megtanulni nem lehet.

Harminckét éves voltam, amikor kikerültem a frontra, negyven, amikor hadifogságba estem, és végül negyvenhárom, amikor a hadifogságból hazaérkeztem... Itthon szenvedve, betegen éreztem a boldogságot, és örökökben a megfizethetetlen szabadságot. Itthon a korlátlan szabadság élettereje, összezúzott szellemek felszabadulása, lelkem derüje, letört fizikai képességemet úgy-ahogy felerősítette, újból nyakamba vettem az igát: a hátalást, újból jártam az erdőt, a somlyói sferhaldát, hordtam a tüzelőt, aki kérte, eladtam...

1968 június... Ebben az időben történt: Zoli jött, letett egy csomagot, hoztam egy kevés maradék festéket, én festettem vele – mondotta... Gondoltam: minek ez már énnekem? Később, még az napon: elővettem a csomagot, kivettem egy rajzlapot, ceruzát, törölógumit. Kimentem az udvarra, széjjelnéztem a szomszédos házak térségében, leültem a földkupacra: belekezdtem negyven év után az első rajzolásba...

Kethano Drom

A nagy lucskai romák

A munkácsi járási Nagylucskán 280 roma él. Az 1998-as árvíz szétrombolta a házukat, ezért állami támogatással 53 téglaházat építettek. Ezen kívül kaptak fürdőszobaberendezést és más eszközöket. Sok roma eladta a kapottakat. A gáz a tábor elejéig ér.

Az idén áradáskor mindenki részt vett a védelmezésben, s így sikerült elhárítani a bajt.

A tábor bírója Szurmai Pál. Amikor megérkeztünk, szántotta a háza mellett lévő öt ár földet. A nagyközség polgármesterének helyettese azt ígérte, hogy kapni fog minden egyes roma család 10 ár földet, de azt is hozzátette, hogy egy évre. Földet csak Szurmai Pálnak és Pap Mátyásnak utalnak ki. Tudni való, hogy ma már a romák is csak a föld megműveléséből tudnak megélni. A föld ma már az élet. Több sokgyermekes család él a táborban. Ilyen például Pap Ljubov, aki mindössze 35 éves és 30 gyereke van. Az ő háza is téglaház, de mindössze szoba-konyhás.

Ha nem jama koldulni más megyékbe, talán éhen is halnának a gyerekei. Tavaly előtt öt zsák cukrot kapott segélyként, ennek az árából megcsináltatta az alapot. Ők voltak az egyetlenek, akiknek nem adtak elsődleges segélyt. Az idén a segély helyett kaptak makarónit, de nekik a pénz kell.

Azonkívül, hogy koldul férje még kosarakat is köt, amelyeket ő élelemre cserél.

Van a táborban 20 ló is. Ezek gazdáik nem mennek koldulni, hanem fémhulladék gyűjtésével foglalkoznak, illetve fuvarozást vállalnak.

Ezek jobban élnek, mint a többiek. De baj van a legletteléssel. Mind a szomszéd, ukránok földjén legeltek. A polgármester helyettes azt mondta, hogy mintegy 300 méterre van a közös legelő és oda hajtsák a lovakat legelni.

Igen sok a táborban a beteg ember. Sokan asztmások, de van aki tüdőbeteg.

Bálint Krisztián névre hallgat főhősünk, aki nem a családi légkörben, hanem intézetben nőtt fel. Az intézetből kikerülve számára csak az utca maradt.

Hóna alá kapva gitárját elindult a nagyvilágba, hogy szerencsét próbáljon, mint az egyszeri királyfi.

A világról alkotott képe nem bizonyult pozitívnak, mert

Az utcafiúból lett gitármester



Bálint Krisztián a gitármester.

sokat látott, és tapasztalta milyen kegyetlen az élet. Csövezett, koldult is. Ekkor meglátogatta a szerencse egy jóakarató ember képében, kiemelte a nyomorból, magához vette. Tetszett a játéka, és lemezszerezést ígért neki és management. Röviden így kezdődött kezdődött az élete főhősünknek, Krisztiánnak, akinek teremtő ujjai alatt a gitárhúrok szilaj paripák nyargalnak újra meg újra.

-Milyen stílusú zenét játszol?

Ezt a zenei formát nem olyan nehéz megénekelni. Ez afféle mix és erre mindenki rájön aki egy kicsit is ért a zenéhez. Pontosan meghatározva a lírai pop, a soul, és az afro jazz ötvözeté némi autentikus elemekkel kiegészítve. 1992 óta zenélek. Ekkor kerültem ki az intézetből, egyenesen az utcára. Mindig saját szerzeményeimet játszom, melyek szövegét én írom.

-Az intézetből kikerülve, hogyan maradtál „életben”?

-Ez nagyon nehéz, mert iszonyatosan kemény az élet az utcán. Elsődlegesen fedél kellett a fejem fölül, nem lehet csak úgy hosszú távon csövezni. Enni is kellene, mert felkopik az ember állá. Munka kellett a pénz minél hamarabb.



Pap Ljubov és nagy családja.

Sajnos a kórházban drága az ellátás. Miből vegyének, ha nincs rá pénzük. Horvát Lajos is tüdőbeteg. A hat éves fiú többnyire kórházban van.

Az anyja koldulni jár, és abból vesz gyógyszereket. Horvát Bertának hat gyereke van, s az egyik tüdőbeteg. Mit csináljon szegény asszony, jár koldulni Lemberg megyébe.

Nincs a tanácsban roma képviselő, aki kiállna érdekében. Ezelőtt 20 évvel volt képviselője a roma tábornak, de akkor munka is volt.

Most a többség munkanélküli. Mindenki megműveli azt a kis földet, ami a házuk mellett van. Vettek bele zöldségféléket. Nyáron ez elég, de mi lesz velük télen?

Vannak a fiatalok közt olyanok, akik Zsitomirba mennek krumplít vájni.

Ezek jól járnak, mivel a krumplivájás után, több mint 10 mázsa burgonyát hoznak haza. Ezeknek a családoknak jó, legalább lesz burgonyájuk télire. A viszony az ukránokkal konfliktusmentes.

N.B.

Egyszer egy aluljáróban láttam egy fiút zenélni. Beszélgetni kezdtem vele. Kiderült, hogy ő is állami gondozott volt. Ugyanabból az okból kifolyólag kezdett zenélni, mint amilyen okok engem vezértek. Azt mondta, hogy nem jól, de tűrhetően keres, nem kell lopnia, mert, így tisztességes maradt. Tanácsára másnap mellé álltam és onnantól együtt

zenéltünk. Két hét után bérelhettem végre egy szobát, ahol több fiatal zenész – művész élt fillérékért. A főberlő az utcán jött oda hozzám és pénz helyett ajánlotta a lehetőséget muzsikám jutalmaként. Ő más is adott. Állandó munkát egy kávéházban. Aztán egy ismerttőse próbalemez felvételre invitált Németországba. Tehetségesen talált és azt mondta, hogy szívesen investálna egy kis tőkét, a részemre, így ő lett a menedzserem. Kiadtunk egy korlátozott példányszámú kislemezt. Ezeket az utca zenélgetéseimen értékesíttem. Két hónap alatt a 1500 lemezből alig maradt valami. Sikerem volt.

-Szóval beköltözött az életedbe a szerencse. Mostanában mit csinálsz?

-Semmit. Egészen pontosan töltődöm energiával. Az az igazság, hogy fáradt vagyok. Sokfelé jártam és zenéltem. Szükségem van arra a minden zenésznek, művészeknek járó inspiratív feltöltődésre.

-Ilyenkor írod az új műveket?

-Pontosan. Ez afféle alkotó relaxálás. Lehetőség arra, hogy átgondoljam eddigi életem és nagyjából felvázoljam magamnak körülbelül, milyen lehetőségeim lesznek a jövőben?

-És hogyan képezel a jövőd? Milyen terveid vannak?

-Szeretnék stílusomot csiszolni, és egy új egy merőben más jelegű zenei anyagot lemezre vinni. Talán újra rám mosolyog a szerencse, de már itthon

Magyarországon. Folyamatosan tartom a kapcsolatot az IML-Q kiadóval, remélem hogy sikerül közös nevezőre jutnom velük. És a legfontosabbat ki ne hagyjam! Szeretnék továbbra is életben maradni! Ehhez csak egy valami kell, maga a jó isten! Bizom abban, hogy továbbra is mellém szegődik utamon, úba igazít és védelmez a rossz akarató emberektől.

Alex Di Sayde „Lungo Drom”

Tanuljuk a roma nyelvet

A személyes nevmás ragozása

Egyes szám első személy	tőlem	mandar
én	belőlem	anade mande
engem	velem	manca
nekem		
bennem		
nálam		
	Egyes szám, második személy	
	te	tu

téged	tut	neki	leske, lake
benned	tuke	benne	ande leste, ande late
bálad	ande tute	nála	ke leste, ke late
tőled	ke tute	tőle	lestar, latar,
belőled	tutar		kathar leste
veled	tuha	belőle	andar leste
		vele	leha, laha
	Egyes szám, harmadik személy		
ő	őj		
őt	leske, lako		

belőlünk	amen
velünk	amenge
	bennünk
	ande amende
	ke amende
	amendar,
	kathar amende
	anda amende
	amena
	Többes szám, első személy
	m
	aman

